

BANKA QENDRORE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS

CENTRALNA BANKA REPUBLIKE KOSOVA

CENTRAL BANK OF THE REPUBLIC OF KOSOVO

Platni Sistem

Prishtina, 2015

Platni sistem

Jedna od primarnih funkcija CBK-a je funkcionisanje efikasnog, bezbednog i održivog plaćanja u zemlji, kao ključni stub finansijske i ekonomske infrastrukture jedne zemlje.

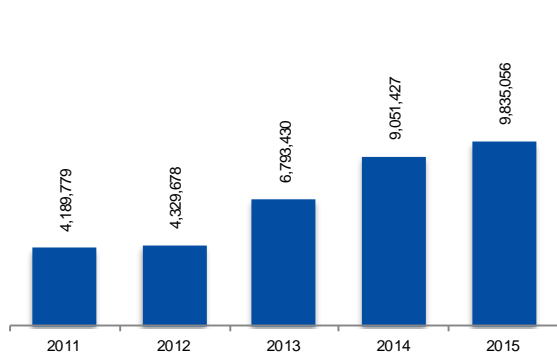
Tokom 2015. godine, međubankarski platni sistem se odlikovao održivošću, bezbednošću i visokom interoperabilnom efikasnošću, realizujući blagovremeni kliring i poravnanje i u skladu sa standardima i procedurama. Takođe, registar bankovnih računa je dobro funkcionisao i zabeležio je povećanje pristupa korisnika, kao rezultat razmatranja i usklađivanja propisa u RBR-om. Ovaj registar prolazi kroz promene i poboljšanja u cilju automatizacije procesa i omogućavanja elektronske komunikacije.

Među važnim aktivnostima u oblasti platnog sistema u 2015. godini bili su početak primene novog platnog sistema (ATS/RTGS+ACH).

Operisanje elektronskog sistema međubankarskog kliringa

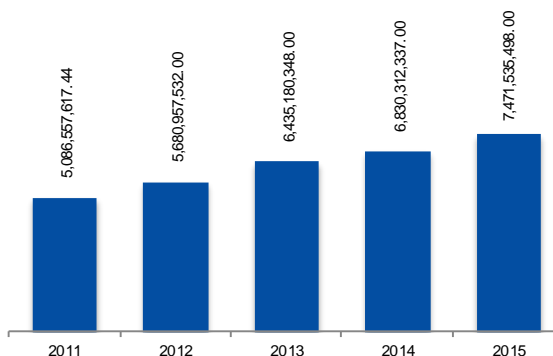
Elektronski sistem međubankarskog kliringa (ESMK) omogućava obradu niza instrumenata plaćanja, međubankarskog kliringa i poravnanja hartija od vrednosti.

Slika 92. Broj transakcija u ESMK

Izvor: CBK (2016)

Slika 93. Vrednost transakcija u ESMK

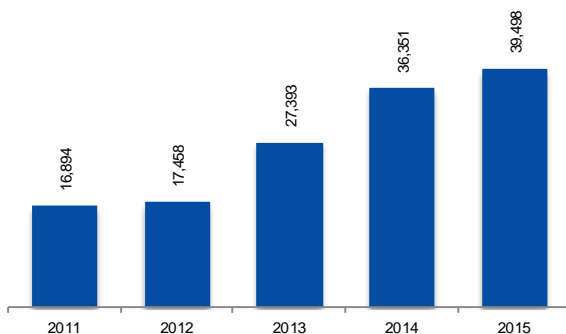
Izvor: CBK (2016)

Tokom 2015. godine, u Elektronski sistem međubankarskog kliringa su takođe dodate još dve institucije učesnice „Ziraat Bank“ i „Fond penzioni štednje Kosova“, što je učinilo da broj učesnika u sistemu stigne do broja 13.

Statistički pokazatelji aktivnosti ESMK-a odrazili su povećanje obima i vrednosti transakcija predstavljenih su na sledeći način:

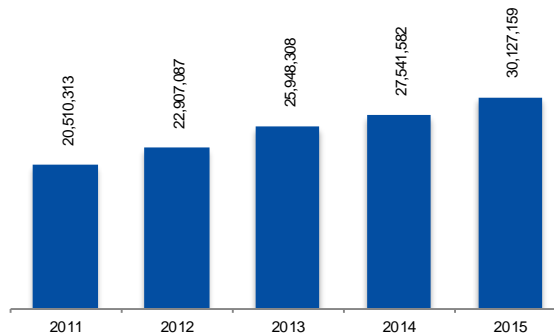
Obradeno je 9,8 miliona transakcija u ukupnoj vrednosti od oko 7,5 milijarde evra.

Slika 94. Dnevni prosek broja transakcija u ESMK

Izvor: CBK (2016)

Slika 95. Dnevni prosek vrednosti transakcija u ESMK

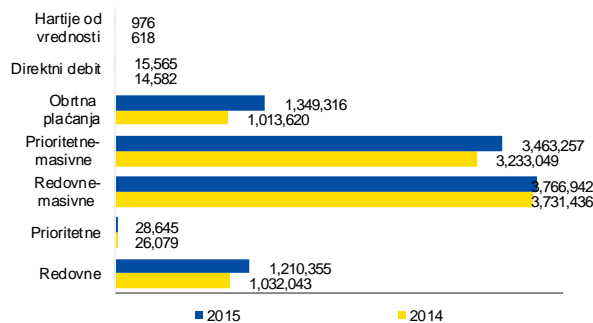
Izvor: CBK (2016)

U poređenju sa transakcijama EMSK-a u prethodnoj godini, obim transakcija se povećao za 8,66%, dok se vrednost transakcija povećala za 9,39%.

Neprekidan rast obima i vrednosti međubankarskih transakcija EMSK-a odražava relativni rast bezgotovinskog plaćanja i povećanje poverenja u bankarski sistem.

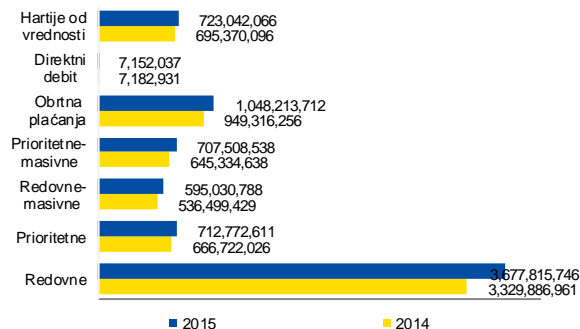
U okviru EMSK-a se realizuju određene kategorije plaćanja kao što su: redovne isplate (pojedinačne i grupne), prioritetne isplate (pojedinačne i grupne), Kos-giro, Direktni debit i poravnanje hartija od vrednosti. Nivoi rasta, kako obima, tako i vrednosti ovih kategorija plaćanja za 2014. i 2015. godine su prikazani na sledećim grafikonima:

Slika 96. Godišnji obim transakcija EMSK-a prema njihovim vrstama

Izvor: CBK (2016)

Slika 97. Godišnja vrednost transakcija EMSK-a prema njihovim vrstama

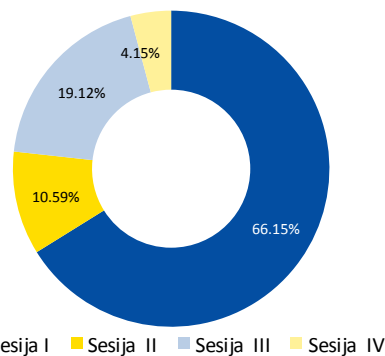

Izvor: CBK (2016)

Redovne uplate (pojedinačne i grupne) čine oko 50,6% obima i oko 57,2% od vrednosti transakcija EMSK-a.

Kos-Giro transakcije predstavljaju posebnu vrstu redovnih transakcija koje su takođe obrađene kroz sesije kliringa i poravnanje na neto osnovi. Tokom 2015. godine, broj Kos-Giro plaćanja je

Slika 98. Broj transakcija prema sesijama u ESMK-u

Izvor: CBK (2016)

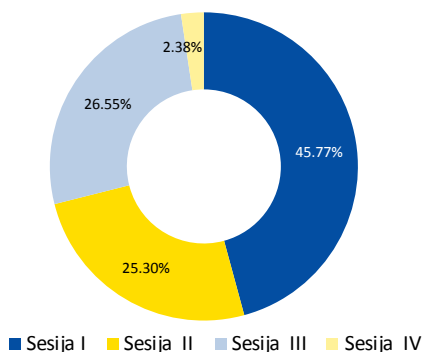
porastao za 33,1%, dok je njihova vrednost zabeležila rast od oko 10,4%.

Prioritetne transakcije (hitne) se obrađuju i poravnaju u toku radnog vremena na bruto osnovi. Slično redovnim transakcijama, prioritetne transakcije prolaze kroz EMSK-a ili kao pojedinačne transakcije, ili kao grupne transakcije, koje još uvek predstavljaju mali deo ukupnih transakcija EMSK-a. 2015. godine, u pogledu obima, one su predstavljale manje od 1% transakcija, dok je u pogledu vrednosti, one su predstavljale oko 9.5% transakcija.

Direktni debit, kao novi instrument i šema plaćanja na Kosovu, se još uvek ne koristi u meri u kojoj se koriste drugi instrumenti plaćanja. Dakle, tokom 2015. godine, ova vrsta transakcija je ukupno predstavljala manje od 1% od obima i vrednosti transakcija EMSK-a.

Pregled obrađenih isplata putem sistema EMSK-a tokom 2015. prema sesijama, pokazuje izraženiju koncentraciju u prvoj sesiji kliringa, u poređenju sa druge dve sesije. Izbegavanje preopterećenja tokova plaćanja tokom poslednje sesije kliringa, umanjuje dodatne rizike u okviru funkcionisanja platnog sistema.

Slika 99. Vrednost transakcija prema sesijama u EMSK

Izvor: CBK (2016)

Broj i vrednost transakcija prema sesijama:

Ukupna vrednost poravnanih transakcija u EMSK-u je 7.475.585.326 evra, gde tri prve institucije sa najvećim iznosom za pokrenute transfere čine 61.16% od ukupnog broja, dok sve ostale institucije čine 38.84%. Što se tiče broja pokrenutih transfera, od njihovog ukupnog broja od 9.837.977, tri prve institucije sa najvećim brojem pokrenutih transfera čine 66.19% od ukupnog broja, dok sve ostale institucije čine 33,81%.

Što se tiče primljenih transfera, tri institucije sa najvećom vrednošću primljenih transfera čine 65,84% od ukupnog broja, dok sve ostale institucije čine 34,16%. Dok od ukupnog broja primljenih transfera, prve tri institucije čine 60.03% od ukupnog broja, dok su sve ostale institucije čine 39.97%.

Detaljan pregled pokazatelja koncentracije najaktivnijih institucija učesnica u EMSK-u tokom 2015. godine, prema ukupnoj aktivnosti u ovom sistemu je prikazan u sledećoj tabeli:

Tabela 17. Pokazatelj koncentracije za pokrenute/poslate transakcije u EMSK-u

ESMK Sistem	Obim	Iznos
3 banke	66.19%	61.16%
7 drugih banaka	33.81%	38.84%
Ukupno	9,837,977	7,475,585,326

Izvor: CBK (2016)

Nadzor, analiza i razvoj platnih sistema

Zakon o platnom sistemu ovlašćuje CBK za nadzor platnog sistema, kako bi se obezbedila efikasnost, pouzdanost i njena usklađenost sa zakonskim odredbama, održavanje poverenja javnosti u instrumente i platni sistem i unapređenje slobodne konkurencije na tržištu usluga plaćanja.

U okviru nadzora platnih sistema, ona je preduzela aktivnosti i povećavala i razvijala odgovarajuću funkciju u skladu sa međunarodnim principima i standardima.

Takođe, tokom ovih godina, vršene su redovne inspekcije banaka u cilju nadgledanja obradu plaćanja u skladu sa procedurama utvrđenim zakonskim odredbama.

Izvršili smo redovno objavljivanje analitičkih pokazatelja za instrumente plaćanja na Kosovu. Nastavljeno je objavljivanje redovnih analiza o razvoju platnih sistema, kao i drugih informativnih materijala sa karakterom finansijskog obrazovanja javnosti. Tokom ove godine, objavili smo ove analize:

- Analiza o upotrebi instrumenata plaćanja na Kosovu (tromesečno);
- Analiza o razvoju šeme plaćanja Kos-Giro i Direktnog debita;
- Analiza o smanjenju transakcija gotovog novca;

Do kraja 2015. godine oni su završili nekoliko faza projektu ATS-a, kao što su: početne studije; instalacija hardvera; razvoj softvera i dokumentacije.

Takođe, u cilju unapređenja znanja i pripremu učesnika za sprovođenje novog platnog sistema, u CBK-u je organizovan seminar u saradnji sa SWIFT-om. Tema seminara je bila „ISO 20022, standardi za sisteme bruto poravnanja u realnom vremenu (RTGS)“.

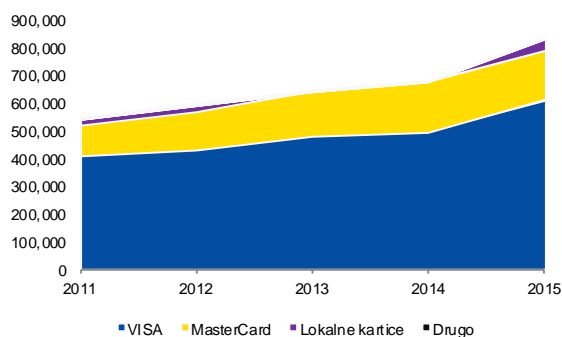
U cilju usklađivanja sa najboljim međunarodnim praksama i preporukama ECB-a u oblasti platnog sistema, pregledane su, poboljšane i prilagođene ove uredbe i smernice:

- a) Uredba o Sistemu standardnih brojeva bankovnih računa,
- b) Uredba o kliringu i funkcionisanju računa poravnanja i
- c) Smernice za identifikaciju odlaznih međunarodnih uplatnica.

Instrumenti plaćanja i bankarska infrastruktura za usluge plaćanja

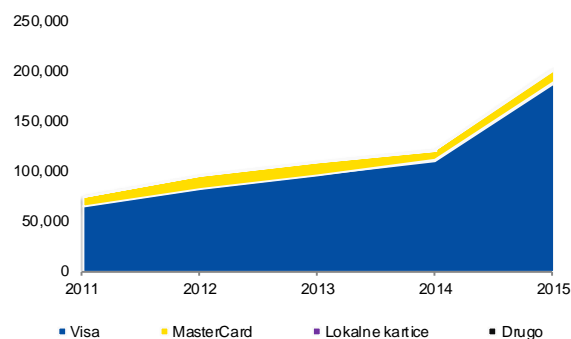
Što se tiče instrumenata plaćanja i bankarske infrastrukture za usluge plaćanja, vredi napomenuti da se pojavio jedan održivi razvoj, na čelu sa povećanjem i širenjem, kako u primeni inovativnih tehnologija, tako i korišćenju elektronskih instrumenata.

Slika 100. Broj debit kartica prema vrsti

Izvor: CBK (2016)

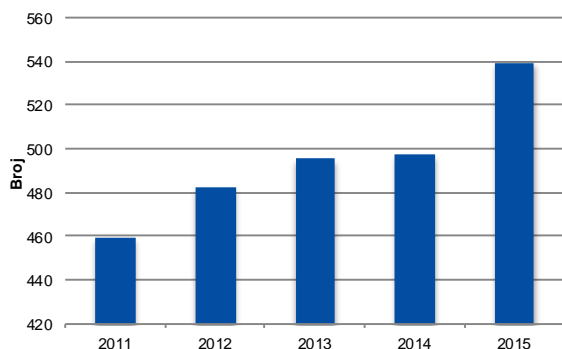
Slika 101. Broj kredit kartica prema vrsti

Izvor: CBK (2016)

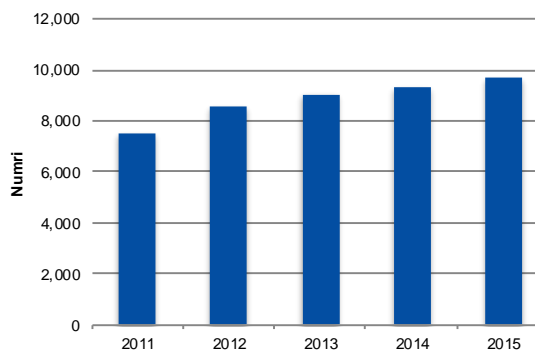
Na osnovu metodologije za izveštavanje instrumenata plaćanja, komercijalne banke su nastavile redovno izveštavanje statističkih podataka o instrumentima plaćanja u Odeljenju sistema plaćanja u CBK-u.

Slika 102. Broj ATM terminala

Izvor: CBK (2016)

Slika 103. Broj POS terminala

Izvor: CBK (2016)

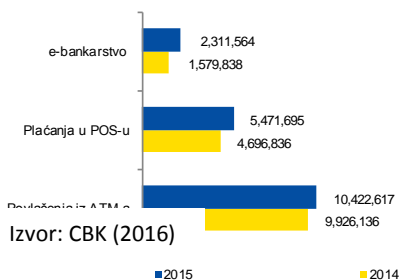
Od prikupljenih, obrađenih i analiziranih podataka tokom 2015. godine je stvoren širok pregled razvoja nacionalnog platnog sistema.

Broj kartica sa funkcijom plaćanja je kontinuirano povećan. Mreža bankarskih terminala na Kosovu takođe je u porastu. U decembru 2015. godine, prijavljeno je 837,747 debitnih kartica, 203.845 kreditnih kartica. Ove kartice se mogu koristiti na 540 terminala ATM-a (bankomat) i 9.705 terminala POS-a (prodajne tačke) postavljenih širom Kosova.

U odnosu na prethodnu godinu, broj ATM terminala je povećan za 8,4%, a broj POS terminala za 3,8%.

Slika 101. Godišnji obim transakcija na elektronskim instrumentima plaćanja

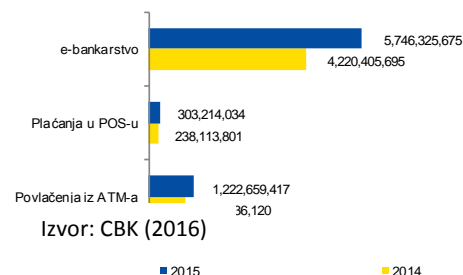
instrumenata plaćanja

Izvor: CBK (2016)

Slika 102. Godišnja vrednost transakcija na elektronskim instrumentima plaćanja

instrumenata plaćanja

Izvor: CBK (2016)

Godina 2015. je okarakterisana rastućim trendom korišćenja instrumenata elektronskog plaćanja. Broj plaćanja putem e-bankinga se povećao 46,3%, dok se njihova vrednost povećala za 36,2%.

Broj plaćanja u terminalima POS-a se povećao za 16,5%, dok se njihova vrednost povećala za 27,3%. Takođe i podizanje gotovine sa ATM terminala je zabeležilo porast. Broj podizanja sa ATM-a je, 2015. godine, povećan za oko 5%, dok je vrednost podizanja porasla za 22,7%.

Iz bankovnih izveštaja pokazuje se da je na kraju 2015. godine, ukupan broj korisnika bankarskih računa bio oko 1,89 miliona, što predstavlja smanjenje od 1,6% u odnosu na kraj 2014. godine. Oko 98,52% računa pripadaju stanovnicima, dok oko 1,48% strancima.

Od ukupnih računa, na kraju 2015. godine, oko 187,3 hiljada računa su imali „online“ pristup putem interneta da izvrše isplatu ili da provere stanje računa, beležeći rast od 18,7% u odnosu na 2014.

Tabela 18. Brojevi računa

Opis računa	Ukupno računa klijenata			Dostupni sa interneta		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Računi klijenata (1+2)	1,855,383	1,917,513	1,886,644	131,365	157,761	187,297
1-Računi rezidenata (a+b)(%)	98.62%	98.37%	98.52%	97.10%	97.22%	97.64%
a-Individualni(%)	93.25%	93.18%	93.21%	80.11%	79.66%	79.43%
b-Kompanije (%)	6.75%	6.82%	6.79%	19.89%	20.34%	20.57%
2-Računi ne-rezidenata (c+d) (%)	1.38%	1.63%	1.48%	2.90%	2.78%	2.36%
c-Individualni (%)	96.35%	96.60%	96.84%	92.50%	91.99%	91,27%
d-Kompanije (%)	3.95%	3.40%	3.16%	7.50%	8.01%	8.73%

Izvor: BQK (2016), Izveštaji banaka prema "metodologiji za izveštavanje o platnim instrumentima"

Na osnovu statističkih podataka, razvoj infrastrukture ima mnogo brži ritam u poređenju sa zemljama u regionu. Ostaje ohrabrujući brzi trend povećanja upotrebe elektronskih platnih instrumenata.

Što se tiče poređenje Kosova sa zemljama u regionu, vidi se da je brzi trend razvoja u poslednjih nekoliko godina uticao da Kosovo danas poboljša svoju poziciju u odnosu sa susednim zemljama.

Tabela 19. Uporedna tabela platnih instrumenata i terminala¹

Opis	Stanovnika	ATM na milion stanovnika	POS na milion stanovnika	Kreditne kartice na milion stanovnika	Debitne kartice na milion stanovnika	E-bankarstvo na milion stanovnika
Kosovo	1.82	274	5,137	66,842	372,577	86,681
Albanija	2.89	281	2,276	29,351	268,926	50,246
Češka Republika	10.51	423	9,618	150,795	894,314	-
Turska	76.67	594	31,163	743,523	1,376,202	-
Slovenija	2.06	821	15,962	56,465	1,158,719	-
Bugarska	7.24	776	10,532	129,549	868,282	-
Mađarska	9.88	494	10,617	140,928	756,474	-
Bosna i Hercegovina	3.83	372	6,004	-	-	55,760
Crna Gora	0.62	560	20,619	78,813	573,292	101,598
Hrvatska	4.25	993	23,415	50,100	1,588,397	-
Makedonija	2.06	466	18,945	154,344	597,812	273,203

Izvor: CBK (2016) i centralne banke ili nadzorni organi dotičnih država

Smanjenje isplata gotovog novca

Uprkos tome što je osnovni oblik plaćanja na Kosovu još uvek gotov novac, posljednjih nekoliko godina se primećuje brzo povećanje korišćenja elektronskih instrumenata za plaćanje.

Iz statističkih podataka za 2015, primećuje se povećanje broja i vrednosti kreditnih transfera, koji predstavljaju jednu alternativu bezgotovinskog plaćanja. Sa značajnim povećanjem upotrebe su okarakterisana i plaćanja putem elektronskih instrumenata kao što su: transakcije putem debitnih kartica, kreditnih kartica i e-bankarstvo utičući na smanjenje plaćanja u gotovini.

U cilju povećanja efikasnosti u izvršenju transakcija sa karticama, CBK je predvideo sprovođenje sistema funkcionalnosti međubankarskih platnih kartica, da se obezbedi funkcionalnost između izdavalaca kartica.

Tokom ove godine, potpisan je ugovor za pomoć iz programa Vlada-za-Vladu (G2G program), kao partnerstvo od strane USAID-a za razvijanje lokalnih kapaciteta u studiji izvodljivosti za uspostavljanje međubankarskog sistema za transakcije sa POS-om i ATM-om.

¹ Podaci u tabeli su od 2014 godine, jer većina zemalja u regionu podatke za 2015 godinu još nisu objavili.